

BESEDILNOST »VPRAŠANJA« V INTERVJUJSKEM DVOGOVORU

Razprava se ukvarja z besedilnimi lastnostmi ene od prvin dvogovora (»vprašanjem«), in sicer tiste njegove vrste, ki se v poročevalstvu (časopis, radio, TV) uporablja za sporočanje dvogovorne vsebine javnosti. Ker je dvogovor prvinska oblika človekove jezikovne dejavnosti in je intervjujski dvogovor namenjen javnosti, ne pa zadovoljivi sporočanje (komunikacijskih) potreb dveh udeležencev dvogovorne dejavnosti, je za stilistiko poročevalstva važno izločiti in proučiti tista jezikovna sredstva, ki v besedilu dvogovora opravljajo za poročevalstvo značilno vlogo. Podan je poskus oblikovanja osnovnih modelov poročevalskega enosmernega dvogovora, v katerih se predvsem uresničuje poročevalski dvogovor.

The paper deals with the textual characteristics of an element of dialogue ("question"), particularly the type that is used in reporting (press, radio, TV) to communicate the dialogue content to the public. Since the dialogue is an elementary form of human verbal activity, and the dialogue in an interview is intended for the public rather than the communicative needs of the interlocutors, an important task in the stylistics of reporting is to select and elaborate those linguistic elements that perform a significant role in a dialogue text. An attempt is made to develop basic models of "unidirectional dialogue" in reporting.

Intervju je radijski, televizijski in časopisni (poročevalski) žanr. Jezikovna stran temelji na dvogovoru, ki je jezikovna (in nejezikovna) dejavnost praviloma dveh oseb. Jezikovna dejavnost se uresničuje v besedilu dvogovora, katerega tvorca sta oba udeleženca te dejavnosti.

Besedilo intervjuja ima dve uresničitvi. Prva je pogovor kot dogodek (prvotni pogovor, izjema je t. i. »dopisni intervju«), v katerem poteka sporočanje z govornim besedilom. V časopisnem intervjuju dobi to besedilo z upoštevanjem pravil pretvorbe med prenosnikoma (in nekaterih drugih poročevalskih zahtev) obliko zapisa, obliko zapisanega besedila.¹ Radijski in televizijski intervju imata samo obliko prvotnega pogovora, ki je kot taka usmerjena k naslovnikom (poslušalcem/gledalcem). Vse definicije intervjuja se ujemajo v tem, da je intervju »pogovor med osebama/osebami za javnost«.

¹ V slovenskem poročevalstvu zadnjega desetletja in več., npr. v dnevniku Delo (iz katerega je pretežna večina gradiva za to razpravo), se rabi izraza *intervju* izogibajo. Zlasti v nadnaslovih in na mestih, ki so v ustaljeni konvenciji predvidena za označevanje rubrik, nastopa beseda *pogovor* (Pogovor z NN). Razlogi za opuščanje izraza *intervju* so zgolj puristični, strokovno pa nevzdržni, če se izrazu *pogovor* kot dogodek nalaga še pomen 'zapis dvogovornega besedila kot (poročevalski) žanr'. Teorija novinarstva med izrazoma mora ločevati, tako kot npr. jezikoslovje mora ločevati (zglede je vzporeden) med glasom in črko. – Temu je sicer mogoče ugovarjati, češ da beseda *pogovor* v naslovu ne želi povedati, da gre za *žanrsko dvogovorno besedilo*, ampak za pisno sporočilo, da je bil pogovor, podobno kot beseda *nesreča* v naslovu pove, da bo sporočilo govorilo o dogodku te vrste, ne pa npr. o veselici. To je res. Tudi namesto *reportaža* je v nadnaslovu mogoče *sporočilo o popotovanju* ali *poročilo s poti* in tako tudi *smešenje*, *norčevanje* namesto *kozerija*, »*premišljevanje s pripombami*« namesto *komentar* in tako dalje. Namesto *imeti intervju (z NN)* bi še šlo *imeti pogovor*, pri *dati intervju* in *intervjuvati (koga)*, pa *pogovor* odpove. – Pristajanje na rabo besede *pogovor* v pomenu 'intervju' pač kaže na nizko stopnjo ozaveščenosti o teoriji novinarstva pri slovenskih novinarjih, ki se zato zlahka uklonijo pred premočnim lektorskim prizmom.

Številne delitve intervjujev puščamo tu ob strani. Osebi, ki sta udeleženi v dvogovoru, sta *vpraševalec* in *odgovarjalec*,² vpraševalca sta lahko dva ali več, obratno pa ne. Vpraševalec je spodbujevalec dvogovora, pri časopisnem intervjuju pa praviloma tudi zapisovalec (avtor) intervjujskega besedila. 'Spodbujevalec' je tukaj široka oznaka, ker zajema tudi novinarsko nalogo (izbor odgovarjalca, prošnja in pritegnitev odgovarjalca za pogovor ipd.), hkrati pa tudi vodenje prvotnega pogovora. Če gre za pripravljene intervju (kar se dogaja praviloma), si vpraševalec po izboru teme pogovora pripravi tudi »vprašanja«, s katerimi se bo obračal k odgovarjalcu. Ker je intervju *enosmerni* pogovor (gl. o tem dalje), je vsa govorna dejavnost vpraševalca usmerjena k oblikovanju dvogovornega besedila. Odgovori so seveda nujna sestavina intervjujskega dvogovora, ga soustvarjajo, vodilna vloga pa pripada »vprašanjem«, ki so najpogosteje sicer vprašalne povedi (VP), a kot bo prikazano tukaj, še zdaleč ne edino spodbujevalno jezikovno sredstvo intervjujskega dvogovora.

Vrstam vprašalnih povedi je treba posvetiti posebno pozornost, ker so osnovno besedilotvorno sredstvo vsakega, torej tudi intervjujskega dvogovora.

Ravnine binarne (dvojične) delitve vprašalnih povedi

Pri nas (Toporišič 1984², 430–432) je uveljavljena razvrstitev VP na *dopolnjevalne* in *odločevalne*, *deliberativne* in *nedeliberativne* ter *prave* in *neprave*, v okviru

² Pri poimenovanjih za oba udeležena intervjujskega dvogovora je v slovenski strokovni literaturi precejšnja neenotnost in tudi nered. Uporabljajo se izpeljanke iz poimenovanja za žanr intervju in izglagolski samostalniki iz *vpraševlati*, *iz-/s-/praševlati* ter *odgovarjati*: (a) *intervju*, *intervjuvati*; *intervjuvajoči* – *intervjuvanec*; (b) *izpraševati/spraševati/vprašati*: *vpraševalec* – *vprašanec*; *spraševalec* (*novinar* – *spraševalec*) – *sogovornik*; *spraševalec* – *odgovarjajoči*. Naslonitev na izpeljanke iz poimenovanja za žanr intervju je smotrna edino takrat, ko je nujno poudariti razliko med govorcem/vpraševalcem vsakršnega dvogovora nasproti določenemu, tj. novinarskemu dvogovoru za intervju. Prav v besedilih, ki se ukvarjajo s teorijo ali prakso *intervjujev*, to ni potrebno, ker je iz smisla besedila razvidno in jasno. Povrhu tega je zajetje obeh polov, dvojice, nekoliko okorno: kdor vprašuje v intervjuju je bodisi *intervjuvar* (kar je po SSKJ žargonsko) bodisi *intervjuvajoči*, kdor odgovarja pa je *intervjuvanec*. – Ko je iz sobesedila razvidno, da gre za dvogovor intervjuja, je najbolje nasloniti se na poimenovanje dejavnosti obeh udeležencev, tj. da eden *vprašuje* (postavlja vprašanja; *izpraševati* in *spraševati* je tu manj primerno), drugi pa *odgovarja* (daje odgovore). Izpeljanki za delujočo osebo sta *vpraševalec* in *odgovarjalec*.

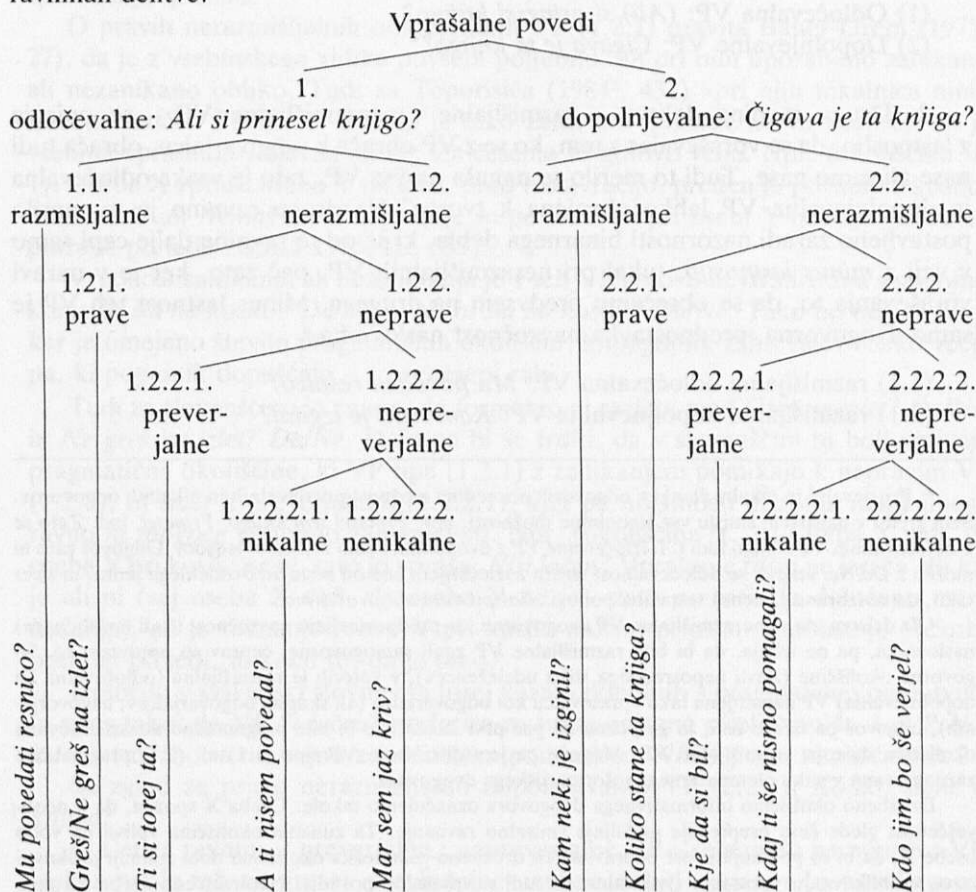
Iz povsem praktičnih razlogov, ko je v sobesedilu treba omenjati vpraševalca in odgovarjalca z različnih vidikov (in tako je tudi v pričujočem besedilu), pa je primerno, če se ob besedah vpraševalec in odgovarjalec pri njunem prvem pojavu v besedilu (ali po daljših sobesedilnih prekinitvah) pristavita simbola A in B, v nadaljevanju pa se kraticama dodeli status besede s priponskima obraziloma za besednovrstno pripadnost in končnico: A-ja, A-ju, z A-jem, A-jev; B-ja itd.

Isto kot za intervjuvajoči – intervjuvanec velja za dvojici *novinar* – *sogovornik* ter *govorec* – *sogovorec*. Dvojico *intervjuvanec* – *intervjuvani* (Zei, 1987, 4) je seveda treba šteti za pomoto. – Dvojica *vpraševalec* – *vprašanec* je mešana (nedov. – dov.). Moralo bi biti bodisi *vprašalec* – *vprašanec* bodisi *vpraševalec* – *vpraševanec*. Ta raba je nepriporočljiva zaradi napornosti pri slušnem in vidnem sprejemanju, pri tvorjenju besedila pa daje možnosti za pomote.

Dvojice izpeljank iz tvornih in trpnih glagolskih oblik so v terminološki teoriji sicer predvidene, a predvsem za poimenovalne okoliščine, kjer so druge možnosti že izčrpane, in še takrat se daje prednost izpeljanki iz trpne oblike (*ulivanec*, *kaljenec*), kolikor ni že povsem leksikalizirana (*kovanec*).

slednjih pa še na govorniška vprašanja in vprašanja čudenja.³ Toporišičeva razvrstitev se naslanja na Von Essnovo in Breznikovo; znana pa je tudi Bauer-Greplova (1975, 21–28), vendar se od slednje loči po tem, da merilo pričakovanosti/nepričakovanosti odgovora (ki po Bauer-Greplu povedi deli na prave in neprave) uveljavlja na vseh VP, ne pa samo na nerazmišljajnih (nedeliberativnih) odločevalnih in dopolnjevalnih; zato iz Toporišičeve razvrstitve lahko izhaja (čeprav to ni eksplicitno povedano), da so tudi razmišljajne VP lahko prave oziroma neprave.

Bauer-Greplovo pojmovanje VP se da brez bistvene oddaljitve od pri nas uveljavljene razvrstitve z določenimi terminološkimi prilagoditvami urediti v binarni sistem z ohranitvijo funkcijskih (pravzaprav funkcijsko-stilnih) meril na vseh ravneh delitve.

³ Pri Toporišiču (1984², 430–432) nastopata besedi *vprašanje* in *poved* izmenično (in brez pomenskega ločevanja): dopolnjevalna in odločevalna vprašanja, deliberativne (razmišljajne) in nedeliberativne (nerazmišljajne) povedi, delitev na prave in neprave povedi pa vsebuje govorniška vprašanja in vprašanja čudenja, v zvezi z intonacijo pa vprašalni stavek. Pri istem avtorju (1982) tudi odločevalni vprašalni stavki (237) in dopolnjevalno vprašanje (165). Tu ločujem med vprašanjem kot funkcijsko in pomensko kategorijo in vprašalno povedjo kot kategorijo, ki zajema jezikovne lastnosti povedi, tj. vprašalne besede v najširšem smislu, vprašalni besedni red in vprašalno intonacijo.

1. V osnovni delitvi VP na *odločevalne* in *dopolnjevalne*, tj. na prvi, najvišji, ravnini delitve, se binarnost sicer ne kaže v (ustaljenih) poimenovanjih, vendar je v bistvu delitve prav lahko *plus lastnost* – *minus lastnost*, pri čemer se tu za 'lastnost' šteje moznost odgovora z *da/ne*. Plus lastnost imajo odločevalne VP (govori se tudi o *da/ne*- vprašanjih), ki od odgovarjalca zahtevajo potrditev ali zanikanje vsebine vprašanja. Minus lastnost imajo dopolnjevalne VP, s katerimi se vprašuje po neznanem delu (zahtevajo dopolnitev neznanega dela) v govorni okoliščini oziroma »prebeseditev zaimenske vprašalnice« (Toporišič 1984², 430). Za slovenščino je možno uporabiti ponazorjevalno *k-ič*- vprašanja (po Toporišiču začetnici vprašalnic v najširšem smislu).

(1) Odločevalna VP: *(Ali) si prinesel knjigo?*

(2) Dopolnjevalne VP: *Čigava je ta knjiga?**

2. Druga ravnina delitve – razmišljalne : nerazmišljalne VP – se opisuje z lastnostjo, da se vpraševalec s tem, ko se z VP obrača k odgovarjalcu, obrača tudi nase ali samo nase. Tudi to merilo se nanaša na vse VP, zato je vsaka odločevalna in dopolnjevalna VP lahko obrnjena k tvorcu. Na drugo ravnino je to merilo postavljeno zaradi nazornosti binarnega debela, ki se od te ravnine dalje cepi samo v veji z *minus lastnostjo*, tukaj pri nerazmišljalnih VP, pač zato, ker je v naravi vpraševanja to, da se obračamo predvsem na drugega. Minus lastnost teh VP je samo dvogovorna, predpostavljaja navzočnost naslovnika.⁴

(1.1) razmišljalna odločevalna VP: *Mu povedati resnico?*

(2.1) razmišljalna dopolnjevalna VP: *Kam neki je izginil?*

* Pritrjevalni in nikalni členki v odgovorih niso edina možnost pritrjevalnih in nikalnih odgovorov. Sem gredo v najširšem smislu vse sinonimne možnosti, npr. *Prinesel sem knjigo. Prinesel. ipd.* Zato se k odločevalnim VP štejejo tudi t. i. *izločevalne VP* z dvodelnim ločno zloženim jedrom. Odgovor zato ni možen z *Da/Ne*, ampak se odločevalnost izraža z izločenjem ene od sestavin dvodelnega jedra, in sicer tako, da se izbrana (želena) sestavina ponovi: *Boš pil vino ali pivo? Vino.*

⁴ Iz dejstva, da so nerazmišljalne VP dvogovorne, da predpostavljajo navzočnost (tudi umišljenega) naslovnika, pa ne izhaja, da bi bile razmišljalne VP zgolj samogovorne, čeprav so predvsem to. So govorne okoliščine (zlasti neposrednega stika udeležencev), v katerih je razmišljalna (odločevalna ali dopolnjevalna) VP namenjena tako vpraševalcu kot odgovarjalcu (ali skupini odgovarjalcev, nagovorjenih), odgovor pa izreče tisti, ki ga pozna ali pač prvi izreče. To bi bila pragmatično nezaznamovana okoliščina nastopa razmišljalne VP. Mogoče pa je trditi, da je VP tipa (1.1) ali (2.1) pragmatično zaznamovana v stiku elementarnega informacijskega dvogovora.

Družbeno okoliščino informativnega dvogovora označujemo takole: Oseba X spozna, da ji neobveščenost glede česa preprečuje nadaljnje smiselno ravnanje. Ta zunanja okoliščina vpliva na voljo osebe X, da bi to pomanjkljivost odpravila. Ta družbeno-psihološka okoliščina dobi zunanji jezikovni izraz v oblikovanju vprašanja (vprašalne ali tudi nevprašalne povedi). Neobveščena oseba postane vpraševalec in s tem spodbujevalec dvogovora, katerega namen je pridobitev zelenega (še neznanega) podatka od osebe Y, ki je naslovnik vprašanja. Za osebo Y postane namen dvogovora dati zaželeni podatek in s tem postane odgovarjalec (informator) (prim. Camutaliová, 1971, 112). V takem informativnem dvogovoru je običajna prava nerazmišljalna dopolnjevalna VP: »Kdaj odpelje vlak v M?«

V taki okoliščini bi bila razmišljalna dopolnjevalna VP: »Kdaj neki bi mogel odpeljati vlak v M.« pragmatično zaznamovana, dobila pa bi smisel 'previdnosti' ali 'uvidevnosti', če bi bilo v okoliščini predvideno, da je pridobitev podatka nedovoljena, nezaželena ali vljudnostno neprimerna.

Formalno sredstvo pri (1.1) je tipični vprašalni besedni red, ki je tem povedim še pomenski odtенок neodločnosti. Pri (2.1) pa je formalno sredstvo členek *neki* in pogojnik glagola *moči*: Kje bi mogel tičati? Okrepljeno obe možnosti: Kje neki bi mogel tičati?

3. Tretja ravnina – prave : neprave VP – zajema nerazmišljalne VP in se opisuje z lastnostjo »prevladovanje pričakovanja odgovora (od navzočega, predpostavljene-nega naslovnika)«. Neprave VP te lastnosti nimajo, natančneje rečeno, v nepravih odločevalnih VP ne prevladuje vpraševalčev namen, da bi od odgovarjalca zvedel, ali je vsebina vprašanja veljavna ali ne, pri nepravih dopolnjevalnih VP pa ne pravladuje namen, da bi vpraševalec zvedel za podatek, ki mu iz okoliščine sporočanja ni znan.

O pravih nerazmišljalnih odločevalnih VP (1.2.1) pravita Bauer-Grepl (1975, 27), da je z vsebinskega vidika povsem poljubno, ali pri njih uporabimo zanikano ali nezanikano obliko. Tudi za Toporišiča (1984², 432) »pri njih nikalnica nima nobene moči«. Po Bauer-Greplu je tako zato, ker govorec ne ve vnaprej, ali je vsebina vprašanja veljavna ali ne. Za češčino to gotovo velja. Npr. (okoliščina št. 1): Oseba X vpraša osebo Y na ulici, pred restavracijo, preden jo povabi na kosilo: *Maš hlad?* ali *Nemaš hlad?* (sprašuje se po tem, ali pri osebi Y obstaja »občutek potrebe po jedi«; SSKJ 1975, II., 553).

Vrednost zanikanja ali nezanikanja je v teh VP gotovo nevtralizirana s pogojnikom: *Bi šla na kosilo? Da/Ne. – Ne bi šla na kosilo? Da/Ne.* Tako bo najbrž zato, ker je omejeno število pragmatičnih okoliščin, ki pogojnik zahtevajo, veliko večje pa, ki pogojnik dopuščajo – v preneseni rabi.

Tudi za slovenščino je znano, da formalno ni razlike med *Greš na izlet? Da/Ne.* in *Ne greš na izlet? Da/Ne.* Dalo pa bi se trditi, da v slovenščini tu bolj vplivajo pragmatične okoliščine, ki VP tipa (1.2.1) z zanikanjem pomikajo k nepravim VP (1.2.2), in sicer k preverjalnim (1.2.2.1), kjer pa nikalnosti oziroma nenikalnosti ravno *ni mogoče* poljubno zamenjavati. Npr. (okoliščina št. 2): Oseba X vidi, da oseba Y pri kosilu *ne jé*, zato jo vpraša: *Nisi lačen?* Vprašanje torej ne izraža, ali kaj je ali ni (saj oseba X *vidi*, da oseba Y *ne jé*), zato *preverja* (z določeno mero čudenja), ali je ravnanje osebe Y pri kosilu možno pripisati »neobstoju občutka potrebe po jedi, in kako to, da je tako.⁵

Določilo v slovenski slovnici bi torej kazalo dopolniti s pragmatično omejitvijo, in sicer tako, da VP *Si lačen?* preferira za tukaj opisano okoliščino št. 1, VP *Nisi lačen?* (možno, a ne nujno z močnejšim poudarkom *NISI*) pa za okoliščino št. 2.

Še zgled za pravo nerazmišljalno dopolnjevalno VP (2.2.1): *Koliko stane ta knjiga?*

4. Četrta ravnina – preverjalne : nepreverjalne VP – se nanaša na neprave VP, in ker pri le-teh ne gre za prevladujoči namen dobiti odgovor (o neveljavnosti vprašanja), se tako opisuje tudi lastnost te ravnine, tj. preverjanje pravilnosti (nepričakovanega) sporočila in začudenje nad tem, kar je v sporočilu (ali v sporočanskem stiku) nepričakovanega.

⁵ Gre za drugačno okoliščino, kar se vidi po tem, da je v njej prava nerazmišljalna odločevalna VP (1.2.1) »Si lačen?« pragmatično neprimerna. O pragmatično neprimernih vprašalnih stavkih gl. Müllerová (1982, 202).

Pri teh povedih se postavlja v ospredje pomen čudenja (pri Toporišiču: vprašanje čudenja). Tu skušam uveljaviti poimenovanje *preverjalna VP*, ker menim, da ima nekaj prednosti: (a) Kot je bilo zgoraj omenjeno, vzdržujem razliko med izrazoma *vprašanje* in *vprašalna poved*. Z ohranitvijo pomena 'čudenje' bi bile te povedi (ne vprašanja!) kvečjemu *povedi čudenja* ali čudenjske povedi. (b) Pragmatično je v ospredju preverjanje sporočila ali stanja v okoliščini, kar dopuščata tudi Bauer-Grepl (1975, 25). (c) Razmerje preverjalne : nepreverjalne VP je binarno, medtem ko razmerje »vprašanje čudenja« : »govorniško vprašanje« ni, povrh tega pa je minus lastnost, tj. nepreverjalna poved, boljše od »govorniško vprašanje, ki celo lahko vsebuje čudenje (in je torej neprimerno za izražanje minus lastnost čudenje), hkrati pa je izraz govorniško vprašanje nenatančen, saj ne gre za govorniško figuro, ampak pogost tip vprašanja v vsakdanji jezikovni rabi.⁶

(1.2.2.1) preverjalna nepravilna nerazmišljiva odločevalna VP: *Ti si torej ta?*

(2.2.2.1) preverjalna nepravilna nerazmišljiva dopolnjevalna VP: *Kje da si bil?*

5. Peta ravnina – nikaln(išk)e : nenikaln(išk)e nepreverjalne VP – je tukaj izložena kot posebna ravnina, ker je lastnost, opisana kot navzočnost/nenavzočnost nikalnice, pomensko razločevalna in pri nepreverjalnih (t. i. govorniških) VP vsebuje pomenski kontrast: zanikanje v nepreverjalni VP ima lahko samo trdilni odgovor in obratno.

(1.2.2.2.1) nikalniška nepreverjalna nepravilna nerazmišljiva odločevalna VP: A ti nisem povedal?
(Povedal sem ti.)

(1.2.2.2.2) nenikalniška nepreverjalna nepravilna nerazmišljiva odločevalna VP: Mar sem jaz kriv? (Nisem jaz kriv.)

(2.2.2.1.1) nikalniška nepreverjalna nepravilna dopolnjevalna VP: Kdaj ti še nisem pomagal? (Zmeraj sem ti pomagal.)

(2.2.2.2.2) nenikalniška nepreverjalna nepravilna nerazmišljiva dopolnjevalna VP: Kdo jim bo še verjel? (Nihče jim ne bo več verjel.)

Zelo uporabno in pregledno razvrstitev tipov vprašanj in odgovorov prinaša Müllerová (1982, 200–212; tam je tudi pomembna nova zadevna literatura). Za razvrstitev vprašanj se ne naslanja zgolj na njihovo funkcijo, ampak so merila širša in zajemajo tudi obliko. Uporablja tri merila, in sicer glede na 1. pričakovanje/nepričakovanje odgovora: tu loči nepravilna in pravilna vprašanja, v okviru slednjih pa pragmatično primerna in pragmatično neprimerna; 2. glede na jezikovno obliko: tu loči vprašanja: (a) ki imajo obliko vprašalnega stavka (uporablja poimenovanje *vprašalni stavek*, tako kot Bauer-Grepl, Daneš in širši krog čeških teoretikov); ta so: ugotavljajna, izločevalna, dopolnjevalna); (b) ki nimajo oblike vprašalnega stavka: To so: posredna vprašanja, pripovedne povedi, velele z veljavo vprašanja; 3. glede na odprtost/zaprto vprašanja loči odprta in zaprta.

Prinaša tudi tipologijo (doslej manj raziskovanih) odgovorov, ki jo je izdelala na posebej za ta namen zbranim gradivom. Tudi tu ima tri tipološka merila. 1. glede na

⁶ Za zgled: »Ali je to kaj hudega?« se je hlinila gospa Ana. »Saj ni nič hudega! /.../; Fran Milčinski, Muhaborci, Zbrani spisi, Ljubljana, 1978, 127.

stopnjo sporočanje zahteve, izražene z vprašanjem; Loči prave, nedoločne in odzivne odgovore; 2. glede na mero vsebovane informacije loči polno informativne, nadinformativne, podinformativne in podinformativno-nadinformativne; 3. glede na sporočanje pomen loči odgovore izmikanja, odklanjanja, pogojevanja, pojasnjevanja, pristavljanja, ugovarjanja, pristajanja, razkrivanja, utemeljevanja. Odgovori pristavljanja, ugovarjanja, pristajanja in razkrivanja so tudi vprašalne povedi.

Besedilnost v dvogovornih modelih

Dvogovor je prvinska oblika človekove jezikovne dejavnosti. Mukařovský (1982, 219–227) v svojem, zdaj že klasičnem delu iz leta 1940 uveljavlja in na zgledih iz pripovedniške literature tudi dokazuje tezo o potencialni dvogovornosti jezikovnih sporočil. Samogovornost in dvogovornost šteje za hkratni in nedeljivi kategoriji že v sami duševni dejavnosti, v globinskih plasteh duševnega življenja, na meji med zavestjo in podzavestjo, od koder se dvogovorna in samogovorna sila nenehno bojujeta za prevlado in se to kaže tudi na površini v potekanju govorne dejavnosti. Mukařovský domneva, da dialogizacija latentno tiči v samogovorni obliki in da npr. sanje to potencialno dvogovornost odkrivajo. Našel je mesta, kjer se v monološkem govoru od njega cepi dialoški govor, in pokazal, da so to mesta pomenskih obratov, v zgradbi dvogovora so to meje med dvogovornimi replikami.

Za proučevanje dvogovora je treba izhajati iz obstoja dveh oseb, med katerima posreduje sporočilo, praviloma jezikovno. Od ene osebe (govorca) izhaja jezikovni znak in gre k drugi osebi (naslovniku, ogovorjenemu, poslušalcu.) Tako je tudi pri samogovoru, ki je govor s samim seboj, le da je psihofizični posameznik nosilec obeh osebkov, nujnih za potekanje jezikovne dejavnosti (notranji dvogovor kot izmenjava govora med notranjim »jaz« in notranjim »ti«).

Tu nas zanimajo besediloslovna vprašanja dvogovora, tj. pogovora med (navadno) dvema osebama,⁷ in sicer med dvema obstoječima osebama, tj. med dvema psihofizičnima posameznikoma, ne pa zapletene poti samogovora (pogovora s samim seboj).

⁷ Tako razlaga SSKJ pri pomenu gesla *dialog* in mu kot (ne nadrejeni) sinonim pristavlja izraz *dvogovor*. Koširjeva (1986, 25) napačno razume slovarsko razlago, kot da je v njej enačaj med *dialog* in *pogovor*. Prav pa ima glede tega, da je »pogovor širši pojem od dialoga«. Ravno to se v razlagi SSKJ vidi, saj je *pogovor* razlagalna beseda in zato pojmovno širša (jablana je *sadno* drevo itd.) kot del razlage. Prvi pomen za *dialog*, »ki ga Slovar slovenskega knjižnega jezika ponuja v uporabo«, je zato škoda opustiti tudi za »naš namen«.

Dvogovor (dialog) vsekakor je pogovor. Ker si je Koširjeva tako omejila rabo besed, je nastopila še večja zadruga pri njenem definiranju izraza *dialog*, ki ga od »drugih vrst pogovorov« (katerih vrst?) ločuje »orientiranost na drugega (druge) (podčrtala Koširjeva). Avtorica sledi Buberju (1982, 105), ki pravi, da »dva človeka, ki sta dialoško povezana, morata biti pač naravnana drug na drugega, torej sta se morala /.../ obrniti drug k drugemu«, zato šteje za »pravi dialog« takrat, »ko se jaz obrne k tiju v njegovi bivajočnosti in svojskosti, da se med njima vzpostavi živa vzajemnost«. Zato je za Buba zgolj »tehnični dialog« pogovor, »do katerega pripelje gola potreba po zunanjem sporazumu«. Vidi se, da Buber zelo oži rabo izraza *dialog* z merili (visoke) *kakovosti* medčloveških stikov. Ti so seveda lahko površni ali globoko doživeti, toda to je treba poimenovalno zajeti drugače kot z oženjem rabe izraza *dialog* na zgolj eno njegovo kakovostno pojavnost. Ker Koširjeva sledi tej poimenovalni zablodi, tudi ne

Za tvorno prvino dvogovora se šteje dejstvo, da udeleženca pogovora želita uresničiti določen sporočanjski namen in da se ta njuna smiselna dejavnost uresničuje z jezikom. Skupaj s svojim namenom sta seveda važni tudi osebi, njun družbeni odnos in cela vrsta drugih okoliščin pogovora. A ker je naše razpravljanje o dvogovoru namenjeno razčlenitvi vrste dvogovora, intervjujskega dvogovora, bo tukaj v ospredju zanimanja jezikovno sporočilo in njegova besedilnost s tistimi značilnostmi vred, s katerimi se osebi v besedilu kažeta.

V dvogovornem položaju nastaja dvogovorno besedilo, katerega tvorca sta osebi A in B. Oseba A uresniči svoj sporočanjski namen tako, da se z jezikovnim sporočilom obrne k osebi B; to jezikovno sporočilo je za osebo B *spodbuda* za reagiranje, za odgovor.⁸ Ko je izrečena A-jeva spodbuda (nagovorna replika N) in B-jev odgovor nanjo (odgovorna replika O), je besedilno zaključena ena dvogovorna sekvenca, ki ima komplementarno nagovorno in odgovorno repliko. Spodbuda ima različne jezikovne uresničitve. Pri informativnem dvogovoru npr. ima obliko vprašalne povedi (gl. o tem dalje). Ker spodbuda (nagovor N) v dvogovoru predpostavlja odgovor (je usmerjena k odgovoru), je nagovor že po svojem sporočanjskem smislu napoveden (kataforičen). To se najjasneje vidi v taki dvogovorni sekvenci, kjer je nagovor vprašalna poved, a ne samo pri njej. Napovednost nagovora pa ni dana samo z njegovo sporočanjsko vlogo, ampak se krepi z jezikovnimi znaki, ki imajo napovedno vrednost (npr. razne vprašalnice, vprašalni besedni red ipd.). Enako je z odgovorom, ki je po svoji sporočanjski vlogi navezovalec (anaforičen). Odgovor spada k nagovoru, ker je z njim izzvan. Vendar je njegova navezovalec besedilno šibka, če ni okrepljena z eksplicitno navezovalec. Navezovalec sredstva so tu zelo pestra, začeni s ponovitvami nanašalnic, morfemskimi navezniki, pozajmljanjem, pokazovalnostjo (deiktičnostjo), pa do nadpomenk, sobesedilnih sopomenk in opisov (parafraz).

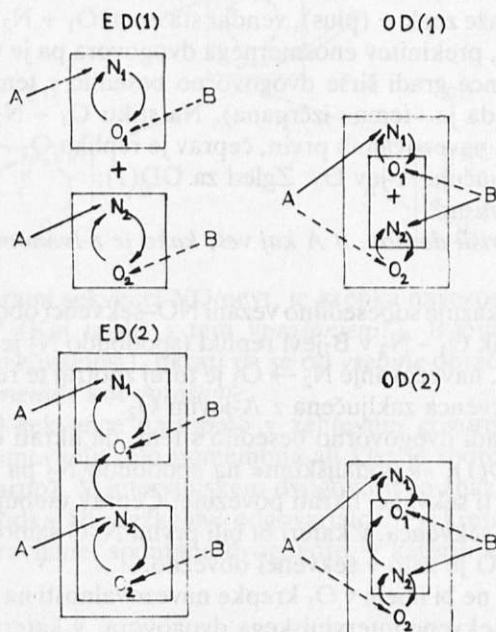
V vsakem nagovoru in odgovoru se torej kažeta dve besedilnotvorni vrsti, napovednost in navezovalec: sporočanjska (komunikacijska) ali šibka in znakovna ali krepka (lahko bi se reklo implicitna in izrecna/eksplicitna). Dvogovorno besedilo ima visoko stopnjo soveznosti (koherentno-kohezijske moči), ko se obe vrsti besedilnotvornih sredstev dopolnjujeta.

Osnovna značilnost razmerja med osebama v dvogovoru, ki se kaže v dvogovor-

priznava za intervju tistega pogovora (dvogovora?), »ki smo ga imeli z neznano osebo s ceste« (33), ampak priznava za »predmet žanra intervju pogovor z osebnošjo (podčrtal T. K.), ki ji je bil ta atribut (osebnošti) v javnosti že podeljen«. Delitev intervjuja na *osebnošni* in *tematski* intervju (to je Aspinallova delitev; gl. Zei, 1987, 21) je zaradi tako ozkega pojmovanja intervjuja še posebej problematična, saj po avtoričinem mnenju pri tematskem intervjuju nad KDO-jem (to je osebnošjo, ki dominira v osebnošnem intervjuju) dominira, KAJ ta KDO govori. Saj pri intervjuju zmeraj KDO o ČEM govori. Kako je mogoče tu vedeti, kdaj prevladuje KDO in kdaj KAJ? Tako težko ulovljive stvari pač ne gre povzdigniti za merilo neke delitve množice enot na podmnožice.

⁸ Izraza *spodbuda* – *odgovor* sta sicer iz bihevioristične teorije (npr. Morrissa), vendar se tu nanašata na zavestno, miselno dejavnost, ne zgolj na *dražljaj* – *odgovor* v biološkem organizmu. Če izraza nista pojmovana čisto biološki, ju je mogoče uporabljati tudi kot poimenovanji za jezikovno dejavnost. Bosak-Camutaliova (1976, 240) ločita spodbudo, ki je vsebovana v dvogovorni izjavi ali v drugih nejezikovnih prvinah okoliščine pogovora (npr. v mimiki), od spodbud, ki jih prinese zunanje okolje ali človek v njem. Kolikor tukaj uporabljam izraz *spodbuda* kot nekaj duševnega, mislim na prvino v dvogovornem izjavljanju nagovora, torej kot *poziv* (apel) enega govornca drugemu.

nem besedilu (večjem od ene nagovorno-odgovorne sekvence), je v tem, ali samo ena oseba, npr. oseba A, prevzema vlogo spodbujevalca dvogovora, tj. da samo A izraža spodbude, B pa nanje odgovarja, ali pa je vloga spodbujevalca izmenična. V prvem primeru je dvogovor *enosmeren*, v drugem pa *obojesmeren*. Ta osnovna delitev je prikazana na tej strani; tu modeli zajemajo preprosto vrsto enosmernega (ED) in obojesmernega dvogovora (OD).

Model ED(1) ponazarja sobesedilno prosti sekvenci nagovor – odgovor (NO-sekvenci) Znak + (plus) ju loči kot sobesedilno samostojni, se pravi, da v dinamičnem nizanju takih sekvenc ni napovedno-vezovalnih prvin, ki bi na stiku $O_1 - N_2$ gradile širše dvogovorno besedilo. V eni NO-sekvenci se lahko vsebinsko zaokroži dvogovorno besedilo (uresniči se tudi sporočanski namen glede ene vsebinske prvine med osebama A in B, izčrpa se »tema«). Tako je npr. v informativnem dvogovoru, kjer je N vprašalna poved, B pa je opravil vlogo informatorja; podobno je pri sodnem zaslišanju, preverjanju znanja ipd. Zgled za ED(1):

A: *Kako dolgo me že čakaš?*

B: *Pred pol ure sem prišel.*

A: *Si prinesel stvari?*

B: *V avtu jih imam.*

Model ED(2) ponazarja sobesedilno vezani NO-sekvenci enosmernega dvogovora. Razlika med njim in ED(1) je v tem, da A po zaključeni NO-sekvenci sproži novo spodbudo z navezovanjem na B-jev odgovor. Ker v O_1 ne more biti napovednih prvin k N_2 (saj B ne more predvideti N_2 ; to v enosmernem dvogovoru dela A), je stik $N_2 \rightarrow O_1$ lahko edino krepek (ekspliciten). Tako se gradi širše dvogovorno

besedilo. Novinarski intervju ima najpogosteje model ED(1) in ED(2) ali njuni kombinaciji. Zgled za ED(2):

A: *Zakaj proizvodnja še ni stekla?*

B: *(Ker) Nimamo dovoljenja za uvoz ene surovine.*

A: *Kdo izdaja to dovoljenje?*

B: *Zvezna inšpekcija.*

Model OD(1) prikazuje sobesedilno prosti NO-sekvenci obojesmernega dvogovora. To prav tako kaže znak + (plus), vendar sta enoti $O_1 + N_2$ B-jevi. Enota O_1 je B-jev odgovor na N_1 , prekinitev enosmernega dvogovora pa je v tem, da zdaj B po zaključku NO-sekvence gradi širše dvogovorno besedilo s tem, da sporoči spodbudo N_2 (B odloči, da je »tema« izčrpana). Na stiku $O_1 - N_2$ prav tako kot pri ED(1) ni napovedno-navezovalnih prvin, čeprav je replika $O_1 - N_2$ B-jeva. Dvogovorno sekvenco zaključuje A-jev O_2 . Zgled za OD(1):

A: *Ste že bili na dopustu?*

B: *Ja. Včeraj smo prišli domov. // A kaj veš, kako je z Ivanom?*

A: *V bolnišnici je.*

Model OD(2) prikazuje sobesedilno vezani NO-sekvenci obojesmernega dvogovora, vendar pa je stik $O_1 - N_2$ v B-jevi repliki (spodbudo N_2 je po zaključku svoje replike O_1 sprožil B), navezovanje $N_2 \rightarrow O_1$ je torej znotraj te replike krepko. Tudi tu je dvogovorna sekvence zaključena z A-jevim O_2 .

B-jeva replika gradi dvogovorno besedilo s tem, da hkrati dela čisto sekvenco $N_1 \rightarrow O_1$ (kot pri ED(1), »s podaljškom« na spodbudo N_2 pa začenja novo čisto sekvenco $N_2 \rightarrow O_2$ in ti sekvenci hkrati povezuje. Čeprav vsebuje prvini N in O, to ni prava dvogovorna sekvence, v kateri bi bili prvini N-O samo zamenjani v O-N. Zaporedje replik N-O je zato v sekvenci obvezno.

Če B-jeva replika ne bi imela v O_1 krepke navezovalnosti na N_1 , bi jo bilo težko ločiti od ene izmed sekvenc intervjujskega dvogovora, v kateri nagovor sestoji iz nastavka (tukaj bi bil to O_1 brez krepke navezovalnosti) in spodbude priveska, ki je v intervjuju vprašalna, velelna ipd. poved (gl. o tem dalje). Zgled za OD(2):

A: *Za kaj so te jeklenke?*

B: *Za stisnjeni kisik. Rabijo jih potapljači. // Si že slišal za potapljanje z akvalungo?*

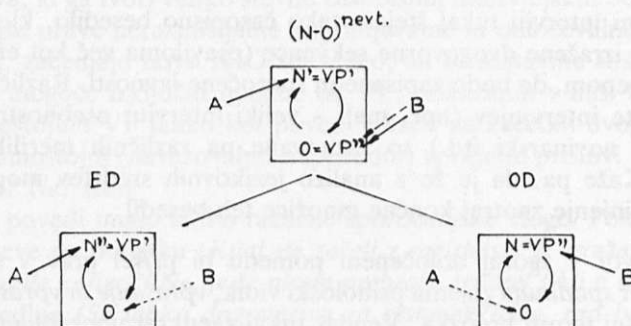
A: *Nekaj sem.*

Nagovorna replika mora biti v teh modelih pojmovana široko, da ne pomeni nujno samo ene vrste, npr. vprašalne povedi. Vpraševalec A lahko isto ali modificirano VP tudi ponovi ali izreče dve različni VP in je to še vedno ena nagovorna replika. Stvar uspešnosti dvogovora je, kako reagira B. Lahko eno VP presliši ali pa na vsebinsko mejo med odgovoroma opozori (»glede drugega vprašanja pa...«; »na tvoje drugo vprašanje pa tole«). Tukaj štejem konec B-jeve replike za zaključek N-O sekvence.

Ena nagovorna sekvence je tudi, če je B-jev odgovor po obliki VP, s katero zahteva ponovitev ali pojasnitev A-jeve VP. Jezikovno pride v takem primeru do *smernostne nevtralizacije*, dvogovorna sekvence je nevtralna. Od nadaljevanja dvogovora je namreč odvisno, ali se bo razvijal kot enosmerni ali obojesmerni: A lahko VP ponovi ali domnevno nejasnost VP izboljša in s tem začne novo čisto ED-sekvenco. Lahko pa se (zavestno ali ne-zavestno) odloči prepustiti vlogo

spodbujevalca enosmernega dvogovora B-ju s tem, da na B-jevo VP odgovori. Neutralizirana N-O replika se spremeni v prekretnično, nastopi obojesmerni dvogovor.

To ponazarjajo naslednji modeli:

V smernostno nevtralni sekvenci NO/nevt. je krepka navezovalna referenca, če je B-jev odgovor VP (Kaj misliš s tem vprašanjem?), B-jeva VP je odgovor na nagovor (šibka navezovalnost), hkrati pa se od vsebine obrača h govoru s tem, da A-jev nagovor *poimenuje* kot vprašanje.

Nevtralne N-O sekvence nastopajo v zahtevnih govornih položajih, kjer je natančnost sporazumevanja zelo pomembna ali kjer je sporočanje moteno zaradi zunanjih vplivov (hrup). V intervjujskem dvogovoru so znak slabo pripravljene intervjujskega dogodka ali »težkega« odgovarjalca. Prekretnične sekvence pa so značilne za nepripravljene, spontane dvogovore, v katerih se govorca prepuščata temi.

Intervjujski nagovor

Vsa strokovna literatura, ki se ukvarja z vprašanji dvogovora in tudi intervjuja (gl. seznam tukaj; tudi Košir 1986, 1987; Zei 1987; tam je tudi obsežna literatura o tem) uporablja izraza *vprašanje – odgovor*, ki sta osnovni tvorni prvini dvogovornega besedila. Z izrazom *odgovor* ni težav niti na nejezikovni, psihološki ravni. Izraz »vprašanje« pa je dvakrat nenatančen, saj bežen pogled po besedilih intervjujev pove, da prvine, ki jim na psihološki ravni pravimo *spodbuda*, niso samo vprašanja, ampak so vprašalne povedi lahko po smislu tudi *prošnja, trditev, predlog* (prim. Müllerová 1982, 201), če pa so po smislu vprašanja, niso po obliki nujno vprašalne povedi.

Da ne bi prihajalo do izrazoslovnih nejasnosti, je smotrno ločevati ne samo med izrazoma *vprašalna poved* (VP) in *vprašanje*, ampak v pojmovni in izrazoslovni aparat intervjujskega besedila sploh uvesti širši pojem in izraz, ki bo ustrezal psihološkemu *spodbuda* (stimulus), na jezikovni ravni pa bo zajemal vse, kar je lahko vprašalna poved brez vprašanja in vse nevprašalne povedi s pomenom vprašanja. Tukaj uvajam izraz *nagovor* (ki s svojim pomenom zajema empatičnost, obrnjenost »k drugemu«).

Dvogovorna sekvenca je tako osnovna enota dvogovora in ena od osnovnih shem jezikovne dejavnosti. Dvogovorno sekvenco N-O je treba šteti tudi za osnovno enoto časopisnega in (skupaj z vsemi spremljajočimi pragmatičnimi in izvenjezikovnimi sredstvi) tudi radijskega oziroma televizijskega intervjuja.⁹

Za časopisni intervju tukaj štejem tako časopisno besedilo, ki vsebuje pisno (tudi grafično) izražene dvogovorne sekvence (praviloma več kot eno), ki so bile izrečene z namenom, da bodo zapisane in sporočene javnosti. Različne delitve teh besedil na vrste intervjujev (npr. mali – veliki intervju; osebni – tematski, publicistični – novinarski itd.) so zasnovane na različnih merilih in so stvar praktičnosti. Kaže pa, da je že z analizo jezikovnih sredstev mogoče pridobiti merila za skupinjenje znotraj končne množice teh besedil.

Izraz nagovor v zgoraj določenem pomenu bi prišel prav v splošni teoriji dvogovora, kjer *spodbuda* zajema psihološki vidik, *vprašanje in vprašalna poved* pa sta tudi v splošni teoriji preozka. Vendar tukaj zaenkrat uporabljam nagovor kot izraz v stilistiki poročevalstva, kjer kot poimenovanje ene od enot intervjujskega dvogovora zajema posebnost, s katero se intervjujski dvogovor loči od ostalih vrst pogovorov. Nagovor je usmerjen ne samo »k drugemu«, ampak je tudi »za druge«. Seveda to značilnost vsebuje tudi intervjujski odgovor. Tako pojmovanje nagovora je pri njegovi natančnejši razčlenitvi zahtevalo tudi nova poimenovanja, ki so zajeta v tukaj naštetih *vrstah nagovorov*: 1. nagovorna vprašalna poved, 2. vprašalno-pripovedni nagovor, 3. nagovorna trditev, 4. velelni nagovor, 5. nagovorni poseg, 6. dvodelni nagovor, 7. enodelni nagovor, 8. nagovorna ponovitev, 9. nagovorni izpust.

⁹ Izraza *intervju* tu ne uporabljam za poimenovanje novinarske metode, ampak kot besedilo, poročevalski žanr. Neupoštevanje razlike upravičeno kritizira Koširjeva (1986, 7). Za intervju je bistveno dinamično sosledje nagovornih in odgovornih replik in to velja tako za dogodek, prvinski pogovor, kot tudi za časopisno besedilo intervjuja, ki ima sicer svojo vodoravno členitev, v kateri je poleg glave (bolje: naslovja, prim. Korošec (1977) še uvod in jedro, ki zajema dvogovor.

Zato Koširjeve (1987, 24) model *intervju-situacija*, v katerem je primarna situacija DIALOG in sekundarna situacija INTERVJU-TEKST, izpušča važno dejstvo, da je dialog tudi besedilo. Tudi ustno, ne samo pisno, tvorimo besedila! Ta model je slab tudi po ponazorjevalni plati, saj kaže, kot da je primarna situacija z dialogom *znotraj* sekundarne situacije z intervjujem – besedilom. To, da dialog šteje samo za dogodek v primarni situaciji, ne pa za govorno besedilo, je zato, ker že prej (1986, 32) zmotno šteje časopisni intervju za novinarjevo *poročilo* o pogovoru. Časopisni intervju je samo pisna priredba govornega besedila, je zapis dvogovora, in sicer reducirani zapis, ker je bil podvržen pravilom pretvorbe govornega prenosnika v pisnega (prim. o tem Korošec, 1986).

To ne velja edino za eno, bolj obrobno vrsto časopisnega intervjuja, za t.i. dopisni intervju, katerega posebnost je v tem, da sploh nima prvotne govorne uresničitve, ampak vpraševalec odgovarjalcu pošlje (prinese) napisane nagovore (najpogosteje vprašalne povedi), slednji pa nanje tudi pismeno odgovori po danem zaporedju.

Stopnja redukcije pri pretvorbi govornega intervjuja v (čas)opisnega, se pravi, pisna priredba prvotno govornega dvogovornega besedila, ki je kot televizijski intervju, kot dogodek, že bil, se vidi, ko je tak intervju zaradi pomembnosti (odgovarjalca ali povedanega) naknadno prirejen za tisk. To je nepravilno časopisni intervju, a tudi zanj ni mogoče reči, da bi bil *poročilo* o pogovoru. Nagovori in odgovori so dani v poročanem govoru, tj. kot (bolj ali manj) dobesedni navedki. »Poročilo« o pogovoru se približujejo literarizirani intervjuji (z vključevanjem posameznih »didaskalij«), ki so bliže dvogovornemu v pripovedni(išk)ih besedilih z umetniško težnjo.

Vrste nagovorov

1. Nagovorna vprašalna poved

Ta najobičajnejša vrsta nagovora je vprašanje, izraženo v vprašalni povedi. Pregled gradiva, ki ga tvori veliko število časopisnih intervjujskih besedil, kaže, da so najpogostejše prave nerazmišljalne dopolnjevalne in odločevalne VP; lahko so samostojne, tj. začenjajo novo N–O sekvenco, ali so sestavina širšega nagovora. Teoretično ni mogoče izključiti nobene od VP, prikazanih v naši binarni delitvi. Namesto samostojnih VP lahko kot povedi (razen na začetku dvogovora) stojijo besedilno nesamostojni (navezovalno-napovedni) vprašalni prislovi, zaimki, členki *Kako?, Komu? Ne? Res?*

Vprašalne povedi imajo lahko različne sporočanje vloge. Poleg osnovne, tj. izražanje zahteve po podatku (*Kdaj ste začeli z raziskavo?*), izražajo prošnjo (*Mi lahko posodiš tole knjigo?//Ne, je še nisem prebral*), trditev (*Ali ti nisem že stokrat povedal?*), predlog (*Se lahko dogovoriva za sestanek?//Da, rad bom prišel.*). Iz nastopanja vprašalnih povedi v nagovoru je mogoče marsikaj sklepati o družbenem razmerju med govorce. Izgovarjajo se s protikadenčno intonacijo, v pisavi imajo končno ločilo vprašaj.

Prave nerazmišljalne dopolnjevalne VP so v intervjujskem dvogovoru najpogostejše zato, ker jih je – kot take – mogoče pripraviti vnaprej (v novinarski beležnici). Nastopajo v vseh vrstah intervjujskih pogovorov ne glede na delitev, prevladujejo pa v preprostejših, npr. priložnostnih intervjujih, kjer niso zmeraj znak pripravljenosti na pogovor. Če so pripravljene pred začetkom pogovora, nimajo nobene navezovalnosti (razen navezovalnosti na temo pogovora), zato niso vezane na posamezne točke v poteku intervjujskega pogovora, pogosto pa ga začenjajo. Za primer:

(1) *Kakšen je namen vaših sedanjih srečanj in pogovorov v Jugoslaviji?* (1)

(2) *Ali bi lahko v nekaj najpomembnejših črtah opredelili zdajšnji trenutek bližnjevzhodne krize?* (1)

(3) *Kaj je za vas bistveno?* (2)

(4) *Tovariš maršal, kako gledate na naše naloge pri obrambi države v nadaljnjem razvoju naše družbe?* (3)

(5) *Tovariš Kardelj, katere so po vašem mnenju tiste negativne težnje in deformacije v dosedanjem razvoju naše družbe, ki bi jih morali v prihodnje, rekel bi, še močneje zaježiti?* (4)

(6) *Kolikšen je bil lanski devizni dohodek IAA?* (5)

(7) *Katera preizkušnja, ki ste jo morali preživeti v zadnjih letih, je bila za vas najtežja?* (6)

V nagovoru sta tudi dve VP. Smiselno se medsebojno dopolnjujeta:

(8) *Koliko je mogoče s pomočjo psihoanalize pojasniti funkcioniranje družbenega sistema? Se ne zdi tak poskus malce paradoksen, saj je psihoanaliza začela svojo pot na podlagi bolnega človeka?* (6)

(9) *O čem pa, takole, razmišljate, kaj vas v življenju najbolj zanima?* (7)

Ni mogoče pritrđiti Vlajkiju (1981, 35), ki v svoji precej zmedeni delitvi intervjujev na tri vrste (1. zahtevanje alternativnega odgovora *da-nel*, 2. biografski intervju, 3. zahtevanje čigavega mnenja o kakem problemu) (34) šteje za napačno »oblikovati vprašanje tako, da intervjuvanec odgovori edino z da ali ne«. Ta, v didaktiki šolskega pouka in izpraševanja res neprimerna vrsta vprašalnih povedi, je v intervjujskih pogovorih možna in pogosta, saj odgovarjalec ve, da se od njega

ne pričakuje samo odgovor Da/Ne, ampak da vpraševalec (in naslovniki) od njega želi dobiti utemeljitev, razlago, pojasnilo k pritrdilnemu oziroma odklonilnemu odgovoru. Na pravo nerazmišljajno odločevalno vprašanje, ki je lahko pripravljeno ali ga prinese razvoj dvogovora, nastopajo pestri odgovori (zato bi bilo zelo nesmotrno to vrsto VP izločiti iz intervjujskih dvogovorov, kar pravzaprav velja za vse vrste VP): (a) B izreče pritrdilnico/nikalnico in nadaljuje odgovarjanje; (b) B izpusti pritrdilnico/nikalnico, iz odgovora pa je razvidno, ali daje na vprašanje pritrdilni oziroma odklonilni, nikalni odgovor; (c) B izreče samo pritrdilnico/nikalnico. ker o vsebini tega vprašanja ne želi odgovarjati podrobneje (tudi to možnost je treba dopustiti kot B-jevo pravico, ki mu jo A zagotovi ob pristanku na intervjujski pogovor); (č) B izreče samo pritrdilnico/nikalnico, A pa ga z naslednjim nagovorom (nagovornim posegom) spodbudi k pričakovanemu odgovoru.

(10) *Se zanimate za politiko?* /Seveda, hočem da bi bil mir, da se ne bi ruvali, saj sem bil v partizanih./ (8)

(11) *Gospod Kreisky, je bilo 1955 za Avstrijo srečno leto?* /Ja, razumljivo, kajti tistega dne, 15. maja 1955, je Avstrija ponovno dosegla svojo popolno svobodo in neodvisnost./ (7)

(12) *Ob prevzemu dolžnosti ste rekli, da boste razvijali ustvarjalnost in kritičnost v demokratični razpravi o vseh pomembnih vprašanjih. Ali je povsod dovolj pripravljenosti in poguma, da se tako lotijo razprave?* /To je v manjši meri odvisno od skupščine. – (nadaljevanje odgovora ima okrog 250 besed do konca dvogovorne sekvence)/ (8)

(13) *So seje še vedno dolge?* /Žal, večkrat, vendar to pomeni, da se veliko ljudi oglašajo in torej zanima. Predlogi se na sejah tudi spreminjajo./ (9)

(14) /... Vendar so te napake, pri enem večje, pri drugem manjše, opravičljive s čim drugim in ne zgolj z impresijo./

So izraz neke osebne resnice?

/Ali vsaj nekega, recimo intenzivnega, osebnega razmišljanja./ (6)

Odločevalne VP so prav primerne za nastopanje pri posebni vrsti »namenskega« intervjuja, za katerega si vpraševalec pripravi samo tematsko vprašanje (ali eno od možnih vrst nagovorov), v razvoju pogovora pa odgovarjalcu prepusti, da svoje odgovore razvija do mere, ko je vsebina vprašanja izčrpana. Tako na eno ali dve vprašanji sicer dobi odgovore, vendar je naslovnikom želel sporočiti čisto določeno vsebino (ker tega ni hotel prek kakega drugega poročevalskega žanra, npr. članka, ampak ravno prek izjave kompetentne osebe). Zato po zaključku dvogovorne sekvence »izsiljuje«, odgovarjalcu »polaga v usta«, vodi ga do zaželenega odgovora ravno s pomočjo odločevalnih VP, v katerih nastopajo krepke navezovalne prvine, zlasti členki. Odgovarjalec v nobenem primeru ne odgovori z Da/Ne:

(15) *Bo zato za enak odstotek tudi večji zaslužek?* (5)

(16) *Je torej kupčija z A 320 za IAA ugodna?* (5)

(17) *Bo zato morda prodor IAA na mednarodne trge še večji?* (5)

So tudi vsebine, po katerih se uspešno vpraša samo z odločevalnim VP:

(18) *Pravijo, da je Avstrija neobvladljiva. Ji je težko ali lahko vladati?* (10)

Krepke navezovalnost, tj. pokazovalnost (deiktičnost), imajo VP, s katerimi vpraševalec vprašuje po celotnem smislu predhodnega odgovora. Nastopajo v zah-

tevnjših intervjujskih dvogovorih (vendar so značilne tudi za vsakdanji dvogovorni stik). Lahko bi se imenovale *vprašalne povedi vztrajanja*, ker želi vpraševalec morebitno nejasnost iz odgovora pojasniti do mere, za katero meni, da je važna za naslovnike, in nadaljuje uspešno vodenje dvogovora, dokler tema ni zadovoljivo izčrpana. Vprašanje vztrajanja izraža tudi zahtevo po pojasnitvi odgovarjalčevega individualnega jezikovnega izraza, metafore ipd., ali vpraševalčevo zadrego, ker na tej točki dvogovora ne more nadzirati razvoja dvogovora, in to prepušča odgovarjalcu (seveda v okviru enosmernega dvogovora):

(19) /[...] Sploh je upor beseda, ki je zelo zlorabljena. V tolažbo lahko povem, da ni edina./
Kaj ste hoteli reči s tem?

/Da marsikatera beseda v današnjih časih že za vse rabi. [...] / (2)

(20) /Drugič, bolje, da imajo brado matematiki, kot da jo nosi matematika./
Kaj ste hoteli reči s tem?

/To boste pa že razumeli. Če je že do tega prišlo, drživa se stvari, brade./ (2)

(21) Kako to mislite? (6)

(22) Kaj ste hoteli reči s prisposodob o pečenih žemljah? (8)

(23) Na kaj mislite pri tem, tovariš Kardelj? (4)

Vprašanje vztrajanja je podobna odločevalna VP, ki odgovarjalca spodbuja k nadaljevanju, ker je po spoznanju vpraševalca odgovor končal na nepravem mestu. Nastopa v intervjujskih pogovorih s pomembnejšimi osebami, iz katerih vpraševalec želi izvabiti za svoje naslovnike čim več podatkov, odgovarjalec pa je morda preveč redkobeseden. Izrazita je krepka navezovalnost:

(24) Ste hoteli še kaj reči?

/Ne, pravzaprav mi to zadošča./ (10)

2. Vprašalno-pripovedni nagovor

Nagovor je vprašanje v obliki pripovedne stavčne ali nestavčne povedi, v govoru pa z vprašalno intonacijo, kar se nakaže z ločilom vprašaj. Ima krepko navezovalnost. Zmeraj ni mogoče zanesljivo pojasniti, zakaj vpraševalec izbere prav to možnost namesto običajne VP, posebno še, ker je učinek nagovora isti. Odgovarjalec nadaljuje enako kot na nagovorno VP, ki je odločevalna nerazmišljajna. Kaže pa, da je to vrsto nagovora mogoče šteti za posebnost prvotno govorjenih intervjujskih pogovorov, ki so zaradi pomembnosti odgovarjalca ali zanimivosti vsebine naknadno še natisnjeni.

(25) Temu se niste mogli izogniti?

/Temu se v letošnjem letu nismo mogli izogniti. [...] / (11)

(26) Torej tu ne gre za zgrešeno investicijo?

/Daleč od tega./ (11)

(27) /Če bi bilo po mojem, bi jih [sestankov] imeli zelo malo. Samo tiste, ki so resnično potrebni. Bojim pa se, kaj nas čaka v prihodnjem poldrugem letu./

Novo obdobje sestankov?

/Do junija 1982 nas čaka 27 kongresov: [...] / (12)

V govoru se pripovedna poved seveda zlahka uresniči v smislu vprašanja z vprašalno intonacijo, kar je treba v pisavi zaznamovati s končnim ločilom vprašaj.

Tako bi bila ta vrsta nagovora le govornjena oblika (pogostejše) nagovorne trditve, vendar le takrat, ko gre za enostavno poved, ki se v govoru res uresniči z vprašalno intonacijo. S tem bi bila rešena zadrega glede končnega ločila, kajti nagovorne trditve so daljše replike iz več povedi. Zapisovalcu (ki je tudi avtor) prvotnega dvogovora pa ostane odločitev – in zadrega – ali bo svoj nagovor (če je enostavna poved) prikazal kot vprašalno-pripovedni nagovor ali kot nagovorno trditev. Prirejevalec pogovorov z Josipom Vidmarjem (Jože Javoršek) je bil glede tega v zadregi, ali naj nagovor (ki ga ni izrekel sam), prikaže tako ali drugače; odločil se je za prvo možnost, a bi prav lahko bila tudi druga:

(28) *Toda nekatere odnose lahko zaslutite?*

/Neke slutnje o tem lahko imate in jih morate seveda tudi diskretno izraziti [...] / (6)

3. *Nagovorna trditev*

Pogosto je dopolnilo predstoječemu odgovoru ali nagovor k tej vsebini. Po tem je podoben nagovornemu posegu, vendar nikoli ne prekinja toka odgovora (kar je tudi v prvotnem pogovoru težko zmeraj jasno ločiti). Ima krepko navezovalnost in šibko napovednost. V praksi se po nepotrebnem piše s končnim ločilom vprašaj.

Nagovorna trditev je občutljiva in pomembna, glede besedilnosti intervjujskega dvogovora pa tudi zanimiva prvina. Zato tukaj podajam nekoliko podrobnejšo besediloslovno-pragmatično razčlenitev tega nagovora.

Izhajati je seveda treba iz prvotnega pogovora kot dogodka, ki predpostavlja neposredni stik govorcev v enotnem prostoru in času. Ko je odgovarjalec končal, zaokrožil svojo misel, vpraševalec to razume kot točko, ko je na vrsti, da nadaljuje. Signali za konec sekvence so taki, da vpraševalec lahko sklepa, da mu misli odgovarjalca ni treba dopolniti ali pa sploh na različne (ustaljene) načine spodbuditi. Sekvenca je torej besedilno zaključena, vsebinsko je tematika z odgovorom izčrpana (seveda v mejah, ki jih začituje tip intervjuja kot žanra).

Nastopi točka, ko se dvogovor nadaljuje z novim nagovorom, lahko tudi takim, ki začenja novo tematiko, o kateri vpraševalec želi voditi pogovor. Najobičajnejši način je, da zastavi vprašanje, ki ima običajne jezikovne znake vprašalnosti, torej nagovorno vprašalno poved. Nadalje lahko vpraševalec svojo repliko uresniči kot vprašalno-pripovedni nagovor, lahko pa odpre novo sekvenco s pripovedno povedjo, trdilnim nagovorom. Iz dejstva, da sogovorca veda, da gre za obliko sporočanja, ki je namenjena javnosti, to tudi odgovarjalec razume kot namig, da se pričakuje njegov odgovor, ne pa, da ga je pripovedna poved samo potrdila kot pravičnega, ga zanikala, ga dopolnila samo z omejevalnim prislovom ipd.

A: »V zadnjem času ste razmišljali še v drugi smeri.« Odgovarjalec bi vpraševalca spravil v zadrego, če bi odgovoril »Da.« (in čakal na naslednje vprašanje), »Ne.« (in čakal na naslednje vprašanje), »Do neke mere.« (in čakal na naslednje vprašanje). Tako pa nagovorno trditev razume kot: »V kakšno smer ste razmišljali v zadnjem času?« To pomeni, da je nakazana nova tematika, ena od tem pogovora, ki mora biti izčrpana, da bo uresničen zamišljeni načrt in da bo naslovnik (javnost) dobil pričakovani podatek. Zakaj vpraševalec uporabi to dvogovorno obliko? Predvsem to ni oblika, ki bi bila običajna samo v poročevalstvu in širši publicistiki. Je skoraj običajna v vsakdanjem govornem stiku, npr.:

A: Včeraj te pa ni bilo.

B: (ne reagira samo z Da/Ne, Seveda, Nisem mogel. ipd., ampak podrobneje pojasni *razloge, okoliščine* svoje odsotnosti, ki jo s tem seveda prizna).

Drugo vprašanje je, zakaj A ni postavil pravega vprašanja ali zahteve: »Povej mi razlog za to, da te včeraj ni bilo«, vendar je A-jeva *ugotovitev* neobvezujoča, lahko ji sledi pojasnilo, lahko pa tudi ne. V organiziranih, premišljenih dvogovornih stikih je A-jevo vprašanje lahko zelo uspešno in umestno ter smiselno gradi besedilo, predvsem pa odločilno sodeluje pri uresničevanju A-jevega sporočanj-skega načrta.

Pri intervjujskem dvogovoru je stvar podobna, ima pa še nekatere značilnosti, ki jih vsakdanji neposredni stik nima, namreč:

- organiziranost, pripravljenost enega ali obeh govorcev;
- vedenje odgovarjalca, da vpraševalec zaradi naslovnikov (vpraševalec ni pravi naslovnik odgovora, to vemo) ne pričakuje njegove pritrditve ali zanikanja, da bi ga ti dve možnosti spravili v zadrego (zlasti v TV- in radijskem intervjujskem pogovoru – v neposrednem prenosu, ki izključuje možnost poznejše montaže, priredbe); zato reagira z obsežnejšo in pričakovano repliko;

- vpraševalec je ta trdilni nagovor lahko uporabil kot variantno možnost, da ne bi odgovarjalca preveč »oblegal« s samimi vprašanji. V takih primerih je trdilni nagovor ritmična, govorniška poživitev dvogovora in celotnega besedila. Ker je napovednost tu šibka, je odgovor bolj pragmatičen kot jezikovni. Od tu dalje se v povedih nagovorne trditve povečuje krepka navezovalnost z izrazitimi signali za spremembo teme. Nastaja trdnejša besedilna oblika.

- /Odgovarjalec je končal svojo repliko o *uvozu* (sobesedilno *ni* bil govor o *izvozu*.)

A: Izvoz je v tem času naraščal zelo počasi.

Tu je težiščna (smiselno in pomensko) beseda *izvoz*, ki jasno nakazuje spremembo tematike, ker je bil prej govor samo o *uvozu*. Ostalo je isto kot prej: odgovarjalec ne odgovori z Da/Ne, ampak na enak način, kot je prej razlagal o *uvozu*, zdaj nadaljuje z govorom o *izvozu*. Pragmatična reakcija je ista, bolj določno pa je izkazana smer, v katero želi vpraševalec peljati dvogovor.

- Smeri nadaljnjega razvoja pogovora so seveda pestre. Npr.: /Odgovarjalec konča repliko o *uvozu* / Nato teče pogovor:

A: /Izvoz je v tem času naraščal zelo počasi. Zakaj?/

varianta (a): Kaj lahko poveste o tem? (b) Ali so razlogi za to znani? (c) itd., k zmeraj večji določnosti oziroma jasni izraženosti zahteve o smeri odgovora.

Poleg besediloslovnega je treba omeniti tudi vidik, kako nagovorna trditev učinkuje na naslovnike intervjujskega besedila, se pravi, ne na odgovarjalca. Poleg vtisa, da vpraševalec odgovarjalca ni »oblegal«, »napadal« z vprašanji, nastane z uporabo trdilnega nagovora pri naslovnikih vtis, da vpraševalec ne želi dvogovora samo usmerjati, ampak pri oblikovanju sporočita tudi sodelovati s svojim znanjem, mnenjem. Nadalje pride s tem do spreminjanja dinamike intervjujskega pogovora, še posebno v primerih, ko je nagovorna trditev podobna nagovornemu posegu. Takrat odgovarjalec lahko *nagovor*: (a) presliči in nadaljuje, ne da bi se pustil motiti, k njemu pa se vrne, ko meni, da je svojo misel v repliki izčrpal in zaokrožil;

(b) ga s členkom pritrjevanja, zanikanja, omejevanja ipd. komentira in takoj nadaljuje začeto misel; se pravi, reagira, a se ne pusti zmotiti; (c) se pusti »zapeljati« in repliko nadaljuje v vsiljeni smeri.¹⁰

Nagovorna trditev torej ustreza več vpraševalčevim namenom: (a) Z novo dvogovorno sekvenco nadaljuje pogovor v spremenjeni smeri. V tem je njegova vloga enaka vlogi nagovorne vprašalne povedi. (b) Kot spodbujevalec pogovora s protistavnimi ali pritrdilnimi, sklepalnimi izrazi izziva B-jeve izjave, kadar je jasno, da ima slednji resnično kaj povedati. (c) Želi izraziti svoje nasprotovanje B-ju, da bi v pogovoru vzpostavil določeno ustvarjalno napetost (v takih primerih se enosmerni dvogovor rad prevesi v obojesmernega, v dvogovorno debato). (č) Želi pred svojimi naslovniki, kakor tudi pred B-jem poudariti statusno enakopravnost ali obvladovanje tematike, o kateri teče pogovor. Hoče sodelovati pri oblikovanju vsebine intervjujskega sporočila, ne samo pri nadzoru nad uresničevanjem intervjujske zasnove. (d) Želi B-ja, ki po njegovem ni gospodaren v svojem izrazu, nekako disciplinirati.

V gradivu se to kaže pri vseh intervjujih, ki so jih naši novinarji vodili z našimi vidnimi političnimi osebnostmi (Dolanc, Kučan, Šinigoj). V intervjujih s strokovnjaki iz ožjih znanstvenih področij trdilnih nagovorov ni. Zato bi to vrsto nagovora lahko šteli za dokaj zanesljiv kazalnik razmerja med govorcema, katerih osebnostni stik ne prestopa (ne more ali ne želi prestopiti) meje uradnega odnosa.

Zanimivo je, da trdilni nagovor vrste (a) nastopa tudi v stikih, kjer je vpraševalec nasproti odgovarjalcu v podrejenem položaju, ki izhaja iz vidne spoštljivosti do odgovarjalca, torej ne zaradi hvaležnosti, ker se je pripravljn pogovarjati, ampak zato, ker ga vpraševalec resnično ceni (npr. skupina vpraševalcev – Josip Vidmar; Barbara Goričar – Bruno Kreisky, Franz Vranitzky).

Navedeni nameni se ne kažejo posamično, ampak v medsebojnem prepletu. To bi npr. lahko ugotovili za intervjujsko besedilo, v tukajšnjem seznamu navedeno pod št. 12, kjer zaradi izrazitega prevladovanja nagovornih trditev – VP skoraj ni – odgovarjalec kljub svojemu družbeno-političnemu položaju in avtoritativni poziciji, s katere nastopa, nima prevladujočega, ampak podrejeni položaj v razmerju do skupine vpraševalcev.

(28) *Vendar, v določenih primerih bo morala država še vedno intervenirati.*

/Prepričan sem, da še dolgo. [...] (12)

(29) */Tako silovit tempo razvoja, kot smo ga imeli mi, je imela po podatkih Združenih narodov samo še Japonska./*

S tem, da nam Japonska v drugih sferah potrošnje ni sledila po poti, ki smo jo ubrali mi. (12)

(30) *Dostikrat pa se dogaja, da prihajajo v skupščino »s pečenimi žemljami...«*

/...in mislijo, da sta vsaka pripomba in predlog za dopolnitev napad na avtoriteto predlagatelja. [...] (8)

(31) */Kdo ga še bere?!*

¹⁰ To mora vpraševalec upoštevati, iz tega pa izhaja praktično navodilo, da nagovornih trditev ne sme uporabljati prepogosto; da mora, če je po prvi uporabi odgovarjalec reagiral s (c), to takoj sprejeti kot izkušnjo in se tej možnosti vodenja dvogovora poslej izogibati. Nadalje tega ne sme uporabljati prepogosto tudi zaradi učinka pri naslovniki, kadar ne želi narediti vtisa, da sam stopa preveč v ospredje, da iz osrednje pozornosti izriva odgovarjalca, ki v svojem položaju mora ostati isti od začetka do konca dvogovora. Karikirano bi se to videlo, če bi vpraševalec postavil vprašalno poved samo na začetku, vse nadaljnje replike pa bi bile izzvane z nagovorno trditvijo. Tak dvogovor naslovniki (bralci) občutijo kot neprijaznega, daje vtis ostrine.

Mnogim pa je to zelo zanimivo branje.

/Lahko mogoče: literarnim zgodovinarjem? (6)

(32) /Če berete, na primer, njihovo utemeljevanje in povečevanje nove abstraktne umetnosti, ki naj nadomesti naturo, se morate prepričati, da so to smešnice./

Čudil bi se, če bi drugače povedali.

/In to vse zaradi tega, ker gledam v preteklost. [...] (6)

Če odgovarjalec na nagovorno trditev odgovori zgolj z Da/Ne (jo potrdi ali zanika), vpraševalec pa s tem ni zadovoljen, sam reagira z navezovalno nagovorno vprašalno povedjo:

(33) Vi zagovarjate, če prav razumem, avtonomijo umetnosti.

/Da./

Avtonomijo glede na kaj? [...] (6)

4. Velelni nagovor

Velelni nagovor je nagovor v obliki velelne povedi. Pojavlja se na istih mestih kot običajna VP, vendar znatno redkeje. Ni pa mogoče reči, da bi velelni nagovor izražal kakšno posebno razmerje med govorcema, razen tega, da velelna glagolska oblika (tako kot osebni zaimki za 2. os. v VP) dovoljuje možnost, s katero se ogovorjeni (2. os. ed.) vika ali tika.

Lahko pa je velelnost dopolnjena (omiljena) z vljudnostnim izrazom za prošnjo. Velelnost torej ne pomeni ukaza, ampak je le znak za poziv k dejavnosti, na katero je odgovarjalec že pristal. Velelni nagovor nastopa med potekom dvogovora, če pa stoji na začetku intervjujskega besedila, ima šibko navezovalnost na uvod. Uspešen sporočanski stik ima namreč signale za začetek sporočanja, in to je pri intervjujskem dvogovoru pomembno (pri izpraševanju v šoli je nekoliko drugačno družbeno razmerje med izpraševalcem in učencem) tudi pri priložnostnih malih intervjujih z osebo »z ulice«.¹¹

Ločilo vprašaj je pri velelnem nagovoru nepotrebno (npr. tukaj v zgledu št. /35/). Vendar je med velelnikom in ostalim besedilom lahko soredni odnos in je nadaljevanje vprašalna poved. Takrat takega nagovora ne štejem k velelnemu nagovoru, ampakl je velelnik le performativni (izvajalniški) izraz, ki pa bi kot poziv k odgovarjanju lahko stal pred vsakim nagovorom, npr.: Povejte, ali ste zadovoljni z rezultati raziskave?, kar bi se razumelo kot »povejte odgovor na naslednje vprašanje:« Lahko pa je taka velelniška oblika sploh neprimerno dvogovorno mašilo.

(34) Povejte, kako da ste tako dolgo ostali pri tem poslu in v isti hiši? (8)

(35) Recite kaj o tem, ker to se mi zdi važna stvar? (2)

(36) Opišite, prosim, Vranitzkega kot človeka. (10)

5. Nagovorni poseg

Nagovorni poseg je praviloma nestavčna poved, s katero A prekine B-ja med njegovim odgovarjanjem. Razlogi za to so različni. Ni nujno, da avtor intervju-

¹¹ Na primer rubrični mali intervju v Delu, nekoč Občanov barometer, ki je imel namen spodbuditi občane z ulice, da bi postavili javno vprašanje o različnih zadevah, uredništvo pa je navadno izposlovalo in pristavilo krajši odgovor ali pojasnilo od izbranega kompetentnega javnega delavca ali strokovnjaka.

skega besedila zmeraj (npr. pri prepisovanju pogovora z magnetofonskega traku) zapiše take prekinitve, ki so bile v prvotnem pogovoru lahko tudi A-jeva pomoč pri odpravljanju B-jevih ubesedovalnih zadreg. Zapisan v besedilu intervjuja pa nagovorni poseg kaže na avtorjevo (zapisovalčevo) željo izpostaviti svojo aktivnejšo vlogo pri poteku pogovora. Ima krepko navezovalnost, šibka pa lahko sploh ni uresničena, če B nagovorni poseg hote presliši. Tudi slednje je možen razlog, da avtor svoj poseg zajame tudi v zapisano besedilo intervjuja.

(37) [...] *Večina ljudi pa je tudi proti vodni energiji...*

/No, ne ravno večina.../

Ampak kar precej. (10)

(38) /[...] ugotavljanje, koliko je vredna posamezna delovna operacija, predvsem v denarju [...]/

... pa tudi na lestvici družbenih vrednot...

/... že, toda predvsem v denarju. [...]/ (12)

(39) *Vendarle ste v nekem intervjuju rekli, da pri nas preveč tiskamo.*

/To je gotovo./

Da dajemo preveliko podporo. (6)

6. Dvodelni nagovor

Dvodelni nagovor sestoji iz nastavka in iz njega izhajajočega nagovornega priveska, ki je najpogosteje vprašalna ali velelna poved. Nastavek je priprava, širša utemeljitev ali naznačitev smeri, v katero naj gre odgovor. Namesto VP nastopajo v nagovornem privesku vprašalnice v najširšem smislu (vprašalni prislovi, zaimki).

Razmerje med nastavkom in priveskom je v tej vrsti nagovora podobno razmerju enot v velikem stavku (periodi). Nastavek bi ustrezal proreku, privesek pa poreku. Nastavek vsebuje prvine, na katere se navezuje odgovor. Lahko, a ne obvezno, vsebuje navezovalne prvine na odgovor prejšnje sekvence, krepkih napovednih prvin pa nima, je brez eksplicitne zahteve za nastop odgovora. Ta zahteva se strne v privesku. Ločilo vprašaj stoji po običajnih pravopisnih pravilih.

Nastavek in privesek sta lahko vsak po ena enostavčna, dvostavčna poved, nastavek pa je lahko tudi obsežnejša pripravljalna ugotovitev.

(40) *Vendar smo zaustavili raziskave. Ali zaradi pomanjkanja denarja?* (11)

(41) *Nekako se nismo pripravljani hitro spoprijeti s problemom in ga spraviti z dnevnega reda. Česa se pravzaprav bojimo?* (11)

(42) *Velikokrat je slišati, da naša ustava vse preveč podrobno ureja odnose na posameznih področjih družbenega življenja in da je to tudi eden od razlogov za pogosto spreminjanje. Slišati je namreč, da prav zaradi teh konkretnosti pogosto prihaja v nasprotju s spreminjajočimi se družbenimi odnosi. Kaj menite o tem?* (4)

Sestavina nastavka je lahko tudi VP:

(43) *Kaj je potopis v odnosu do drugih literarnih žanrov? Praviš, da je pisanje te vrste »prežvekovanje« minule poti. Toda vsega vendarle ne opišeš, temveč izbiraš. Kako?* (13)

Negotovo je, ali je izbor med naslednjimi možnostmi samo stvar osebnega stila ali pa gre za izrabo različnih stopenj »ostrine« pri nagovorih: (a) Včeraj ste glasovali proti resoluciji. Zakaj? (b) Zakaj ste včeraj glasovali proti resoluciji? (c) Ali lahko navedete razlog, zaradi katerega ste včeraj glasovali proti resoluciji?

7. Enodelni nagovor

Enodelni nagovor je nagovorni nastavek brez priveska. Sestoji iz ene ali dveh večstavčnih povedi. Po vsebini in obliki je lahko povsem podoben nekaterim intervjujskim odgovorom, zato je važno, da se nagovori intervjuja tudi grafično, npr. z vrsto tiska, ločijo od odgovorov.

Ta vrsta nagovora lahko izhaja iz neposredno predstoječega odgovora in ga povzema (krepka navezovalnost). S tem – sicer redkeje uporabljenim – nastavkom vpraševalec pojasnjuje stvari, kadar misli, da je vsebina nagovora zapletena in jo je za naslovnika (bralca), ne za odgovarjalca, treba dodatno navesti. Pogosteje pa se z nastavkom daje dodatna, dopolnilna misel, in predvsem iz tega, da govorca vesta, da se pogovarjata »za druge«, izhaja, da odgovarjalec tak nastavek razume kot spodbudo – nagovor (ve, da je tudi brez izrecnega vprašanja pozvan k odgovarjanju). Odgovor se lahko navezuje samo na isto, že govorno vsebino. Zato ta vrsta nastavka ne more smiselno zaključevati posameznega vsebinskega sklopa.

Ta nastavek je sestavina zahtevnejših intervjujskih dvogovorov, prinaša ga navadno razvoj pogovora. Nima končnega vprašanja.

(44) *Kar zadeva samoupravno zavest ljudi, ste pred dvema mesecema v Splitu tudi rekli, da ne bi smeli dovoliti, da bo breme boja za stabilizacijo padlo samo na delovne ljudi v delovnem razmerju.* (12)

(45) *Prav bi bilo, če bi se skupščina bolj organizirano ukvarjala s posebnostjo, ki je dokaj prisotna v slovenski politični praksi. Gre za navado, da na primer na republiških sestankih molčijo o nekaterih pojavih, ki so reden spremljevalec dogajanja, če že ne kar kriza, v posameznih regijah oziroma občinah.* (8)

8. Nagovorna ponovitev

Nagovorna ponovitev se tako kot enodelni nastavek pojavlja kot A-jevo reagiranje na B-jev odgovor. Ne pripravlja se vnaprej, ampak ga prinese razvoj pogovora. Nagovorna ponovitev je stvar priprave samo toliko, kolikor se A vnaprej odloči (glede na osebnost odgovarjalca, snov pogovora, značilnosti naslovnikov), da bo vodil tako vrsto dvogovora, v kateri se ne bo zadovoljil z dvoumnimi ali nepopolnimi odgovori. Po tej lastnosti je zelo podoben enodelnemu nagovoru, le da je slednji A-jevo besedilo, nagovorna ponovitev pa je dobesedna ponovitev, navedek manjšega dela odgovora. Ponovi se lahko tudi nekončni del odgovora, ki ga A želi izpostaviti kot dvom (B: »...takrat še ni bilo znano...« A: Ni bilo znano?), ali pa zadnje besede odgovora, s katerimi se odgovor končuje nezadovoljivo ali nepričakovano. Nagovorna ponovitev zato nikoli vsebinsko ne zaključuje dvogovorne sekvence, ampak v novi sekvenci zahteva vztrajanje na isti vsebini. Kot tak ima krepko navezovalnost in šibko napovednost. Ima vprašalno intonacijo in ločilo vprašaj.

(46) *!To da, ampak to bolj naključno./ Naključno? (6)*

9. Nagovorni izpust

Nagovorni izpust se v časopisnih intervjujskih besedilih pojavlja bolj poredko, v govornih dvogovorih pa je pogostejši. Nastopa kot skrajno reducirana funkcija nagovorne ponovitve, je njena ničtna varianta. V prvotnem dogodku pogovora

zajema različne nebesedne namige, ki imajo v pisni obliki nekaj ustaljenih ustreznic, npr. ločilo vprašaj, tri pike, pomišljaj. Čeprav pomeni odsotnost besedila, ima vseeno »besedilno« napovednost in navezovalnost, ki je lahko jasna samo iz razumljenega sporočanjkega položaja. Zapisovalec besedila lahko zaznamuje mesto v sosledju nagovornih sekvenc, kjer je »obmolknil« (npr. zaradi presenetljivosti prvine v odgovoru) in dal odgovarjalcu namig za nadaljevanje odgovora, naslovniku (bralcu) pa želi to okoliščino zaradi njene pomenljivosti posebej pokazati. Če govorni izpust končuje besedilo intervjuja, hkrati ko odpira dvogovorno sekvenco, ima izrazito stilno vrednost. Je na skrajni meji poročevalskih intervjujev.

Seznam intervjujskih besedil

(pri zgledih iz teh intervjujskih besedil so dodane številke tega seznama zaporedja od (1) do (13))

- ¹ Tit Doberšek – Sajed Marei; Delo, 3. 3. 1973, 16.
- ² Primož Žagar – France Križanič; Delo, 23. 1. 1971, 20.
- ³ Mihajlo Vučinić – J. B. Tito; Delo, 13. 12. 1973, 2.
- ⁴ TV Ljubljana in Beograd – Edvard Kardelj; Delo, posebna priloga, 4. 4. 1973.
- ⁵ Jože Petrovčič, Matija Dermastja – Janez Kocijančič; Delo, 21. 4. 1981, 18.
- ⁶ Skupina vpraševalcev – Josip Vidmar; Improvizacije. Uredil Jože Javoršek, Ljubljana 1985.
- ⁷ Franc Horvat – Rastko Močnik; Delo, 20. 1. 1987, 6.
- ⁸ Primož Žagar – Alojz Kostanjšek; Delo, 9. 7. 1970, 6.
- ⁷ Barbara Goričar – Bruno Kreisky; Delo, 11. 5. 1985, 22–23.
- ⁸ Vlado Jarc, Janez Odar – Milan Kučan; Delo, 30. 9. 1978, 23.
- ⁹ Milovan Dimitrić – Jože Simončič; Delo, 5. 1. 1986, 5.
- ¹⁰ Barbara Goričar – Franz Vranitzky; Delo, 14. 2. 1986, 5.
- ¹¹ Darko Marin – Dušan Šinigoj; Delo, 22. 10. 1985, 5 (natisnjeni televizijski intervju).
- ¹² Jak Koprivc, Boris Dolničar, Lojze Javornik, Vlado Šlamberger – Stane Dolanc; Delo, 31. 12. 1981, 14–16.
- ¹³ Jože Horvat – Evald Flisar; Delo, 5. 6. 1982, 24.

Literatura

- Bauer, J. – Grepl, M., (1975), Skladba spisovné češtiny, Praha.
- Bosak, C. – Camutalióvá, I., (1976), K výstavbě dialogu, Slovo a slovesnost, vol. 28, št. 3.
- Breznik, A., (1934), Slovenska slovnica za srednje šole, Celje
- Buber, M., (1982), Princip dialoga, Ljubljana.
- Camutalióvá, I., (1971), Obsahová výstavba a jazykové prostředky informativního dialogu, Slavica pragensia, vol. 13, 111–130.
- Korošec, T., (1977), K tipologiji časopisnih naslovov, Slavistična revija, 25, št. 1, 21–54.
- (1986), Pretvorniški modeli (K teoriji pretvorb pisnost-govornost, govornost-pisnost), Slavistična revija, 34, št. 4, 224–241.
- Košir, M., (1986), Opredelitev novinarskega časopisnega žanra intervju, V: Sistemi, vsebine in učinki množičnega komuniciranja, Slovenski jezik in novinarske zvrsti v množičnih komunikacijah, Raziskovalni inštitut FSPN, 1–47.
- (1987), Intervju, V: Sistemi, vsebine in učinki množičnega komuniciranja, Raziskovalni inštitut FSPN, 1–93.
- Mukařovský, J., (1982), Dialog a monolog, V: Studie z poetiky, Brno, 208–229.
- Müllerová, O., (1982), Otázka a odpověď v dialogu, Slovo a slovesnost, vol. 63, št. 3, 200–212.
- Toporišič, J., (1984²), Slovenska slovnica, Ljubljana.
- (1982), Nova slovenska skladnja, Ljubljana.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2, Ljubljana.
- Vlajki, E., (1981), Informativno djelovanje, Subjekti, metodi, oblici, Beograd.
- Zei, V., (1987), Radijski in televizijski intervju, V: Sistemi, vsebine in učinki množičnega komuniciranja, Raziskovalni inštitut FSPN, 1–52.

SUMMARY

The interview is a genre of the media (radio, television and newspapers). The linguistic aspect of the interview is based upon dialogue, which is both a verbal and non-verbal activity usually involving two persons. The verbal aspect is realized in the text, the creators of which are two participants, the interviewer (A) and the interviewee (B). The Text of the interview has two realizations. The first is the conversation as an event (an original conversation, exceptionally a so-called "interview by correspondence"), in which the message is delivered in a *spoken* text. In a newspaper interview the text is transformed, taking into account the rules of transformation between the channels (as well as certain other demands of reporting), into a *written* text. Radio and television interviews generally have the form of an original interview, which is aimed *as such* at the addressee.

The creative aspect of a dialogue is considered the fact that the participants wish to produce a specific communicative effect. Here not only are the interlocutors A and B important, but also their social relationship and a number of other circumstances of the dialogue. Person A realized his communicative intent by delivering a verbal message to person B. This message is a stimulus for person B to react, i. e., to reply. When A's stimulus (the *initiation of communication*) is uttered and B's reply is given, a *dialogue sequence*, with a complementary distribution of initiations and replies, is established. The stimulus has various verbal realizations: in an informative dialogue the initiation is usually an interrogative sentence and in an interview the interrogative sentence is frequent, though not at all the only type of initiation. The initiation is the cataphoric and the reply is the anaphoric element of the text of the dialogue. There are two types of cataphoricity and anaphoricity: weak (message-bearing, communicative) and strong (sing-bearing, lexical). In a dialogue text these complement one another and establish the coherence of the textual elements. The paper gives models of unidirectional, bidirectional and multiple-switching types of dialogue. The unidirectional dialogue is characteristic of the interview text.

The paper treats the characteristics of interview initiations with respect to reporting, text and pragmatics. These initiations may be categorized into the following types: 1. interrogative initiation, 2. interrogative-indicative initiation 3. initiatory assertion, 4. imperative initiation, 5. interruption, 6. two-part initiation (commencement and follow-up), 7. one-part initiation, 8. initiatory repetition, 9. initiatory ellipsis.